

DANAŠNJE STANJE KNJIŽNIČARSTVA IN KNJIŽNIC NA PRIMORSKEM

Jože A. Hočevar

Naslov tega prispevka bi vsekakor terjal podrobnejše ter natančnejše raziskave in analize. Vendar je bil naš namen na osnovi nekaterih ključnih podatkov priti vsaj do glavnih obrisov, ki bi naznačevali stanje knjižničarstva in knjižnic na Primorskem. Sem smo zajeli le osrednje in matične knjižnice, ne pa tudi šolskih in drugih in niti ne zamejskih slovenskih knjižnic in knjižničarstva, ki bi zaslužilo posebno obravnavo.

Da bi prišli do nekaterih osnovnih podatkov, smo leta 1980 vsem matičnim in osrednjim knjižnicam na Primorskem zastavili naslednja vprašanja:

1. Temeljni knjižni fond knjižnice.
2. Izposoja v zadnjih treh letih (1977, 1978, 1979).
3. Kadrovska zasedba.
4. Prostorske razmere knjižnice in ali je knjižnica doživela posodobitev, dobila nove prostore, ima načrte itd.
5. Razvitost knjižnične mreže v občini.
6. Letna nabava knjižničnega fonda v zadnjih treh letih (1977, 1978, 1979) glede na normative.
7. Finančna sredstva v zadnjih treh letih.
8. Uresničevanje splošnoizobraževalne vloge matične knjižnice (splošnoizobraževalni program in vzroki za morebitno neizpolnjevanje).
9. Ali je leto stabilizacije (1980) kaj prizadelo dejavnost knjižnice (skrčena finančna sredstva, kadri, fond, razvoj knjižnične mreže, osebni dohodki itd.)?
10. Specifični problemi posamezne knjižnice.

Na anketo so bolj ali manj obširno odgovorile vse knjižnice na Primorskem. Naj jih naštejemo: Tolmin, Nova Gorica, Ajdovščina, Postojna, Ilirska Bistrica, Sežana, Koper, Izola in Piran.

Zbrani podatki kažejo, da so ob koncu leta 1979 naše knjižnice premogle skupaj 524.413 knjig; to bi bilo 2,97 knjige na prebivalca, kar je pod normativom.

V letih 1977, 1978 in 1979 je bilo v naših knjižnicah izposojeno:

1977 — 600.546 knjig ali 3,39 knjige na prebivalca;

1978 — 648.385 knjig ali 3,67 knjige na prebivalca;

1979 — 707.569 knjig ali 4,00 knjige na prebivalca, kar je nekoliko nad normativom.

Ti podatki obenem pričajo, da se bralna kultura sicer postopoma, vendar vztrajno veča, čeprav bi glede na dejavnost knjižnic pričakovali večji porast. Upoštevati pa je treba, da so kar tri večje knjižnice v teh letih doživljale ali novo gradnjo ali korenito posodobitev in da je tudi to v dobršni meri vplivalo na njihovo redno dejavnost.

V knjižnicah na Primorskem je sedaj zaposlenih 88 delavcev. Po izobrazbeni strukturi je podoba takale: 12 delavcev ima visoko izobrazbo, 28 višjo, 26 srednjo, 9 nižjo, medtem ko 13 delavcev dela v tehničnih službah.

V zvezi s kadrovsko zasedbo je treba pripomniti, da primanjkuje zlasti bibliotekarjev in višjih knjižničarjev, medtem ko je knjižničarjev in manipulantov dovolj. Pospešiti bi bilo treba usposabljanje zlasti višjih strokovnih kadrov, da bi se tako kadrovska sestava v naših knjižnicah izboljšala.

Prostorske razmere

Na vprašanje, kakšne so prostorske razmere, so nam primorske knjižnice poslale naslednje odgovore:

Koper: »Osrednja knjižnica Srečka Vilharja v Kopru je v preteklem letu doživela rekonstrukcijo in adaptacijo. Zgodovinsko stavbo, palačo Bruti, smo uspeli povsem prenoviti in ji dati novo funkcijo. Knjižnica je tudi na novo opremljena. Posebna pridobitev je tudi pionirska knjižnica v Verdijevi ulici, ki je prej Koper ni imel.«

Izola: »Od ustanovitve (1958) knjižnica ni doživela nikakršnih sprememb. Novo knjižnico načrtujejo šele v drugi fazi izgradnje kulturnega doma, to je čez 4 do 5 let.«

Piran: »Prostorske razmere naše knjižnice so zelo slabe. Že vrsto let delamo v upanju, da je rešitev iz te zares kritične situacije tik pred nami.«

Tolmin: »Knjižnico smo to leto preselili v novo hišo, ki povsem ustreza našim potrebam in je bila zgrajena v skladu z mednarodnimi standardi.«

Nova Gorica: »Knjižnica se bori z obupnimi prostorskimi problemi. Obstajajo idejni projekti za novo zgradbo knjižnice, ki naj bi jo zgradili v drugi fazi gradnje Kulturnega centra v Novi Gorici.«

Ajdovščina: »Od leta 1968, ko je knjižnica premogla 5200 knjižnih enot in 11 naslovov revij in časnikov, dela še vedno v istih prostorih, in sicer s to razliko, da imamo sedaj na 60 m² 20.053 knjižnih enot in 31 naslovov revij ter časnikov in da v istih prostorih to gradivo tudi obdelujemo, izposojamo in organiziramo ure pravljic.«

Idrija: »Leta 1970 so v spomeniško zaščiteni rudniški žitnici uredili prostore za knjižnico (310 m²). To je bil pomemben korak, saj je z novo postavitvijo bralec dobil možnost dostopa do knjižničnega fonda. V petletnem planu 1975/80 naj bi adaptirali v istem nadstropju še prostore za pionirski oddelek, vendar je zmanjkalo sredstev. Za naslednje plansko obdobje smo ponovno predvideli sredstva za to adaptacijo, vendar so nam jih pri usklajevanju planov na občinski ravni črtali. Novih knjig nimamo kam postaviti. Skladišč nimamo, knjižne police so do zadnjega centimetra nabite s knjigami.«

Postojna: »S posodobitvijo in dograditvijo novih prostorov v letu 1979 je največ za deset let rešen prostorski problem knjižnice.«

Ilirska Bistrica: »Naša knjižnica dela v obupni prostorski stiski. Na 100 m² se nam kopičijo knjige, da smo bolj podobni skladišču kot knjižnici. To močno utesnjuje našo dejavnost. Imamo načrte za adaptacijo, vendar smo glede prihodnosti skeptični.«

Sežana: »Knjižnica se je pred štirimi leti preselila v adaptirane prostore, ki niso najbolj ustrezni za sodobno dejavnost knjižnice. Na 230 m² ima knjižnica tri oddelke: družboslovni in marksistični, pionirski ter oddelek za odrasle s čitalnico. Vse police so napolnjene s knjigami, a največji problem je v tem, da knjižnica nima skladišča in prostora za časopisni oddelek.«

Iz teh odgovorov vidimo, da so se iz prostorske stiske v glavnem rešile Knjižnica Cirila Kosmača v Tolminu, ki je bila kot druga v Sloveniji zgrajena po sodobnih standardih, dalje Osrednja knjižnica Srečka Vilharja v Kopru, ki je s popolno prenovo stavbe dobila več prostora, ter Mestna knjižnica Postojna, ki je s prizidkom razširila svoj prostor. V najslabšem položaju so vsekakor Lavričeva knjižnica v Ajdovščini, knjižnice v Idriji, v Ilirski Bistrici ter v Izoli. V hudi prostorski stiski dela tudi Knjižnica Franceta Bevka v Novi Gorici, medtem ko je v bližnji prihodnosti moč pričakovati posodobitev piranske Matične knjižnice.

Zanimivo je, da tam, kjer načrtujejo gradnjo Kulturnih centrov, kot npr. v Izoli in Sežani pa tudi v Novi Gorici, odlagajo gradnjo knjižnic na drugo fazo (realizacija teh faz je vedno vprašljiva), kar je glede na dogovorjeno politiko prioritetnega razvoja knjižničarstva povsem zgrešeno. Če dajemo knjigi in knjižničarstvu prednost, potem se mora ta prednost zrealiti tudi v gradnji knjižnic.

Razvitost knjižnične mreže v občini

Kopraska Osrednja knjižnica je s posodobitvijo pridobila tudi pionirski oddelek, ki ga prej Koper ni imel. Ta oddelek dela v bivši Ljudski knjižnici v Verdijevi ulici. Poleg tega ima še oddelek za delo z odraslimi bralci v naselju Semedela ter bibliobus, ki je najstarejši v Sloveniji in vozi po vasicah Slovenske Istre že od leta 1973 (55 izposojevališč). Poleg tega obiskuje tudi nekaj vasi v sežanski in ilirskobistriški občini.

Izola nima ob matični knjižnici drugih oddelkov, medtem ko v Piranu beležijo celo nazadovanje, saj so morali ukiniti krajevno knjižnico v Sečovljah (nadomestilo za to so obiski bibliobusa iz koprške Osrednje knjižnice), prenehala pa je delovati tudi turistična knjižnica, za katero turistični delavci niso pokazali kdove kaj zanimanja. Pridobitev pa je marksistični oddelek, ki so ga v sodelovanju z občinskim komitejem ZKS uredili v drugih prostorih.

V tolminski občini deluje še oddelek knjižnice Cirila Kosmača v Bovcu (čas izposoje 20 ur na teden), v načrtih pa imajo podoben oddelek tudi v Kobaridu, medtem ko druge potrebe pokriva novogoriški bibliobus, ki vozi tam 4 dni v mesecu in ima 33 izposojevališč.

Novogoriška knjižnica Franceta Bevka ima štiri podružnice: Kanal, Brnik, Deskle in Prvačina, v ustanavljanju pa je še krajevna knjižnica v Renčah. V vseh teh knjižnicah delajo v glavnem volonterji. Bibliobus ima skupaj 108 izposojevališč v treh občinah.

V občini Nova Gorica je 52 izposojevališč, od tega tri v delovnih organizacijah. Knjižnica izposoja svoje gradivo še v kovčkih in nudi pomoč tudi knjižnicam v zamejstvu.

Ajdovska knjižnica ima oddelka v Vipavi in v Podnanosu, pomaga pa jim novogoriški bibliobus, ki obiskuje 20 krajevnih skupnosti in štiri delovne organizacije.

Razvitost knjižnične mreže v občini Idrija ni zadovoljiva, saj imajo krajevno knjižnico le v Cerknem, za prepotrebni bibliobus pa trenutno ni nikakršnih izgledeov.

V postojnski občini imajo oddelke še v Pivki ter v Prestranku, izredno pomembno vlogo pa ima nova potujoča knjižnica s 50 izposojevališči. Zelo slabo je razvita knjižnična mreža v Ilirski Bistrici, kjer tako rekoč nimajo drugih izposojevališč razen obiskov koprskega bibliobusa v brkinskih vaseh. Knjižnica premore tudi nekaj kovčkov.

Precej se je razvila knjižnična mreža v Sežani, kjer so ustanovili dve krajevni knjižnici v Dutovljah in Komnu, v programu pa imajo še knjižnice v Divači, Kozini in Senožečah, medtem ko potrebe v Vremski dolini in Brkinih pokriva koprski bibliobus.

Letna nabava knjižničnega fonda

V večini knjižnic na Primorskem je letna nabava knjižničnega fonda bodisi ostala na enaki ravni v vseh treh zadnjih letih, bodisi da celo nazaduje. Za primer naj navedemo obe največji knjižnici na Primorskem, to je Osrednjo knjižnico Srečka Vilharja v Kopru in Goriško knjižnico Franceta Bevka iz Nove Gorice. V Kopru so nabavili 1977. leta 1627 knjig, 1978 2800 knjig in 1979 le 2381 knjig. V Gorici pa 1977 3562 knjig, 1978 4012 knjig in 1979 4007 knjig. Ti podatki nam povedo, da se že močno nagibamo k stagniranju pri nabavi knjig, saj kulturne skupnosti namenjajo za ta del le točno odrejen odstotek glede na prejšnje leto, medtem ko cene knjigam strmo naraščajo. Tu sicer ni upoštevan drug dotok knjižničnega gradiva, v katerega sodijo tudi odkupi Kulturne skupnosti Slovenije, ki pa knjižnicam povzročajo nekatere probleme.

Finančna sredstva primorskih knjižnic

Iz podatkov, ki so jih posredovale primorske knjižnice, je razvidno, da se finančna sredstva gibljejo zelo različno. Največji porast sredstev je dosegla Lavričeva knjižnica v Ajdovščini (od 1977 do 1978, indeks 181), precejšen porast sredstev beležijo še Osrednja knjižnica Srečka Vilharja v Kopru, knjižnici v Postojni in v Novi

Gorici, kjer se indeksi gibljejo od 120 do 138, v Postojni celo 157, medtem ko je v najslabšem položaju knjižnica v Piranu.

Toda struktura rasti ne gre toliko na račun povečanja mase za osebne dohodke kakor na račun skokovitega naraščanja materialnih in drugih stroškov in tudi na račun nekaj novih zaposlitvev, ki so bile ob posodobitvah knjižnice nujne.

Uresničevanje splošnoizobraževalne vloge

K splošnoizobraževalnemu programu so tako rekoč pristopile vse knjižnice na Primorskem, seveda v okviru svojih prostorskih, kadrovskih in finančnih možnosti. Poleg osnovne dejavnosti skoraj vse knjižnice prirejajo še razstave, srečanja s pisatelji in drugimi kulturnimi delavci, literarne večere, ure pravljic ipd. Tu je treba pripomniti, da je bila v teh dejavnostih koprška Osrednja knjižnica zaradi prenovitvenih del bistveno prikrajšana. Kljub vsemu pa je priredila nekaj pomembnih razstav, in sicer v prostorih Doma učencev Heroj Tito v Kopru. V tovrstni dejavnosti sta zaradi prostorske stiske omejeni tudi izolska in piranska knjižnica; obe prirejata občasne razstave izven knjižničnih prostorov. V Idriji knjižničarji poskrbijo za kulturno prireditvev ob sprejemu otrok na počitnicah, medtem ko knjižnica v Ajdovščini za uresničevanje kakršnihkoli dejavnosti nima nobenih pogojev.

V Novi Gorici se odvija bogata splošnoizobraževalna dejavnost, ki pa jo podobno kot drugod ovirajo zlasti prostorske težave, medtem ko bo tolminska knjižnica v novih prostorih v celoti razvila že doslej bogato glasbeno dejavnost kakor tudi vse druge oblike. Skrbi jih le-to, da bi v prihodnje pritekala zelo pičla finančna sredstva, ki bi zadostovala le za vzdrževanje novega objekta. Tudi v Ilirski Bistrici se po svojih skromnih močeh vneto trudijo razgibati kulturno življenje v občini.

Najobsežnejšo splošnoizobraževalno dejavnost vsekakor opravlja Kosovelova knjižnica v Sežani, ki poleg številnih raznovrstnih razstav organizira v slovenskem kulturnem prostoru odmevna srečanja z vidnimi kulturnimi delavci in ustvarjalci. Posebnost v tej knjižnici so angleške ure pravljic.

Vpliv stabilizacije

Stabilizacijsko leto 1980 je naše primorske knjižnice in s tem tudi knjižničarstvo precej prizadelo. Skoraj vse knjižnice navajajo isto: cene in materialni stroški skokovito naraščajo, še zlasti pa cene knjigam, medtem ko so kulturne skupnosti knjižnicam pri-

znavale le resolucijsko omejene vsote denarja. Glede osebnih dohodkov so delavci v primorskih knjižnicah v primerjavi s prosvetnimi delavci na šolah v slabšem položaju. Razlike so tudi za tisoč in več dinarjev pri mesečnem osebnem dohodku glede na posamezni profil. Povsem absurdna situacija pa je nastala tam, kjer so že v prejšnjih letih skrajno varčevali pri reprezentančnih in potnih stroških ter honorarjih (takih stroškov ponekod sploh ni bilo), zdaj pa so spričo resolucijskih omejitev povsem onemogočeni. Poseben problem pa pomenijo nova knjižnica v Tolminu, prenovljeni knjižnici v Kopru in v Postojni. Vsem tem ustanovam so se materialni stroški bistveno povečali, zaposliti pa so morale strokovne kadre, če so hotele izkoristiti velike pridobitve, ki jih ponujajo sodobno urejeni knjižnični prostori.

Specifični problemi primorskih knjižnic

Težko bi rekli, da so nakazani problemi povsem specifični za primorske knjižnice, ker smo prepričani, da podobni problemi tarejo tudi druge knjižnice na Slovenskem. Tako ima Goriška knjižnica Franceta Bevka knjižnični fond razmeščen v štirih ločenih prostorih in se bori z absurdno situacijo: kupovala bi nove knjige, ki pa jih nima kam postavljati, in nameščala bi nove kadre, ki pa nimajo kje delati. Zato Goriška knjižnica predlaga, naj bi sprejeli posebno resolucijo o čimprejšnji gradnji nove knjižnice. Zelo težak kadrovski problem občuti nova tolminska knjižnica, ki z obstoječim kadrom ne obvladuje novih nalog in obsežnega prostora. Tudi Osrednjo knjižnico v Kopru tarejo podobni problemi, saj ji po novi organizacijski shemi primanjkuje zlasti bibliotekarjev in višjih knjižničarjev.

Kljub težavam, v kakršnih delajo posamezne primorske knjižnice, pa na splošno v zadnjih letih lahko beležimo viden napredek. Po reformi knjižničnega sistema v Sloveniji so kot drugod tudi naši primorski knjižničarji v resnici storili vse, kar je bilo v njihovih močeh, da bi knjigo približali bralcu. Brez dvoma pa gre zahvala tudi neutrudnemu prizadevanju knjižničnih delavcev v času takoj po vojni, ko je bilo njihovo delo pogostokrat videti kot »boj brez upa zmage«, a je to delo vendarle obrodilo pozitivne rezultate. Zavest, da je na Primorskem, ki je v novejši zgodovini utrpela prav na področju knjižničarstva težko razdejanje, nujno potrebno razvijati knjižnično mrežo, je prodrla tudi v širše družbene kroge, z ustanovitvijo kulturnih skupnosti pa je knjižničarstvo našlo, lahko rečemo, prioritarno mesto v kulturnih dejavnostih.